

ANNA ACHMATOVA
REKVIEM

ÖVERSÄTTNING OCH KOMMENTAR AV TORGNÝ LILJA

Blackbird Publishing

COPYRIGHT

© Torgny Lilja
Blackbird Publishing MMXXII
ISBN

Anna Achmatovas diktsamling *Реквием*
i tolkning från ryskan och kommentar av Torgny Lilja

KAPITEL 1

*Nej, varken under en annan himmel
eller under andra vingars par —
jag fanns i det egna folkets vimmel,
där mitt eget folk då, olyckligtvis, var.*

1961

Анна Ахматова

ISTÄLLET FÖR FÖRORD

Under de fruktansvärda år av terror som den hemliga polisen under Jezjovs ledning medförde tillbringade jag sjutton månader i köerna utanför Leningrads fängelser. En dag hände det att någon "kände igen" mig. En kvinna som stod bakom mig med blåa läppar, och som naturligtvis aldrig hade hört mitt namn, vaknade då ur den dvala vi alla var försänkta i och frågade i mitt öra (där talade alla viskande):

— Kan ni beskriva detta?

Och jag svarade henne:

— Det kan jag.

Då spred sig något, som liknade ett leende, över det som en gång varit hennes ansikte.

1 april 1957

Leningrad

TILLÄGNAN

Inför denna sorg förvittrar bergen,
och en flod når aldrig till sitt hav,
men där bakom muren, mörk till färgen,
finns en jordisk längtan djupt i märgen
hos de män som hålls som i en grav.
För en del är hoppet friska vindar,
kanske känslan av en solnedgång —
vi får inget veta, blir som blinda,
hör blott gnisslandet av lås och grindar
och soldaters marschtramp dagen lång.
Som till bön gick vi i gryningstimman
genom staden, där vi sågs i tropp,
ledda likt ett kreatur vid grimman.
Solen sjunker, Neva höljs i dimman,
långt i fjärran sjunger ännu hopp.
Domen kungörs... Tårar börjar falla,
som om hjärtat krävts ur hennes bröst,
som om hon har kastats mot den kalla
hårda marken långt från allt och alla,
men hon går... bedrövad... utan tröst...
Var är nu de systrar sorgen skänkte,
vännerna från mina mörka år?
Vad var det de sedan såg och tänkte,
vad mer drömde de, där månen blänkte?
Dessa nu till sist en hälsning får.

Mars 1940

KAPITEL 2

REKVIEM

INLEDNING

Detta hände när bara den döde
hade anledning att vara glad,
och när Leningrad verkade öde
bredvid välfyllda fängelsers rad.
Hela fångregementen blev tömda,
och man vändades djupt i sin själ,
medan ångvisslan sjöng för de dömda
en kort sång och ett sista farväl.
Stjärnor såg hur vårt Ryssland berördes
under majornas slutna transport,
då förtryckta och trampade fördes
mot allt mörkare ovisshet bort.

1

Du blev hämtad, när morgonen grydde;
svartklädd följde jag snart dina spår.
Medan barnen i kammaren gnydde,
fällde vaxljusen tår efter tår.
På din mun brann ikonernas kyla,
och från pannan föll droppar av svett.
Vid befästningens torn skall jag yla
klagande på de sörjandes sätt.

*1935
Moskva*

2

Stilla flyter stilla Don,
månen vandrar långt ifrån,

vandrar lutad till ett hus,
ser en skugga i sitt ljus.

Den som sitter i en vrå
är en kvinna svår att nå.

Mannen död, och i en cell
sonen, bed för mig i kväll.

1938

3

Nej, det är inte jag, det är en annan som lider.
Jag skulle inte uthärda att i huset
se det som ur minnet skrider,
så bär nu bort alla ljus...
Natt.

1939

4

Någon skulle ha sagt dig, skämterska
och de många förtrognas viv,
lantidyllernas glada fresterska,
vad som sker sedan med ditt liv —
Du skall stå där som den trehundra
med en allmosa i din hand,
och på nyårets is smått undrande
känna tårarnas heta brand.
Poppeln gungar intill ett fängelse,
allt är tyst — men där inne finns
spår av oskyldigas förgängelse...

1938

5

I sjutton månader har jag
nu ropat hemifrån.
Och själva bödeln bönföll jag
om nåd för dig, min son.
Allt ter sig dolt i evighet,
och jag kan knappast se
en mening med vår mänsklighet
men måste alltjämt be.
Och här finns vissna blommors snår
och doft av rökelse och spår
till något ingenstans.
Som var det bud om undergång
förnimmer jag en stjärnas sång
och dess enorma glans.

1939

6

Ljudlöst flyr den inre friden,
vad som hänt förstår jag ej.
Hur var natt, min son, såg dig
bakom muren, bortom tiden;
hur de åter ser med glöd,
såsom hökens skarpa öga,
och nu talar om ditt höga
kors och om för tidig död.

Våren 1939

7 DOMEN

Och ett ord av sten föll ned och tryckte
på mitt bröst, som hade andats lätt.
Det gör ingenting, var vad jag tyckte,
jag får bukt med det på något sätt.

Ordet tynger ännu mina sinnen.
Det är därför själen blivit kall;
och jag måste döda alla minnen,
om jag åter leva skall.

Om ej... Likt ett samkväm vid mitt fönster
sorlar högsommarens heta sus.
Mitt bland alla dessa bleka mönster
har jag länge anat ett tomt hus.

Sommaren 1939
Fontannyj Dom

8 TILL DÖDEN

Du skall ju anlända — så varför inte fort?
Jag väntar och har det förfärligt.
Jag har nu släckt allt ljus och öppnat upp min port
för dig, som ler så stort och härligt.
Ta vilken skepnad du vill, när du kommer hit,
träng in som en förgiftad skärva,
kom smygande som en förklädd och slug bandit
eller låt tyfus få fördärva.
Eller berätta något du tänkt ut,
som är till leda känt av alla —
om hur jag såg en klarblå mössas topp till slut
och anletsdrag, som bleknat och var kalla.
Det kvittar mig nu lika. Jenisej syns död,
och stjärnor glimmar i dess vatten.
Den avgudade blickens sista glöd
försvinner sakta bort i natten.

19 augusti 1939

Fontannyj Dom

9

Ett vansinne har i mitt bröst
med vingen skuggat hjärtats låga;
det bjuder mig på rusets tröst
och lockar bort från jordisk plåga,

och jag har nu förstått att jag
snart måste vika för dess maning;
jag känner mig så yr och svag
på grund av denna onda aning.

Det tolererar inte alls
att jag tar något med som minne
(hur jag än blottlägger min hals
och tigger i mitt stilla sinne):

Varken min sons förskrämda blick
bland fasorna där bakom muren
eller den dag då åskan gick
eller hans längtan ut ur buren

eller en älsklig arms nyans
eller ett upprört lugn bland lindar
eller en tröstfull resonans
från avskedsord, som bärs av vindar.

4 maj 1940

Fontannyj Dom

10 KORSFÄSTELSEN

”Gråt inte över mig, Moder, jag är i graven”.

1

En änglakör besjöng den stora stunden,
och skyarna sågs rämna ända ner.
”Var är du?” sade han mot himlarunden.
Och till sin mor: ”O, gråt ej för mig mer...”

1938

2

Magdalena grät och var bedrövad,
lärjungarna vände om och gick,
men åt Modern, där hon stod bedövad,
tordes ingen kasta ens en blick.

1940

Fontannyj Dom

KAPITEL 3

EPILOG

1

Jag upptäckte hur anletsdrag snabbt vissnar,
hur skräcken skymtar under ögonlock,
hur lidandet i sträva kinder ristar
en kilskrift, som skall hårdna till ett block,
hur askblonda och svarta kvinnolockar
med tiden blir mer blygsamt silvergrå,
hur glada miner dör hos dem som bockar,
och hur ett skratt kan dölja rädsla då.
Jag ber ej om att själv ha bättre tur,
utan för alla som var med om detta
intill en röd och obeveklig mur
i bister kyla och i julihetta.

2

Nu nalkas ånyo den timme som flytt.
Jag ser och kan höra och känna på nytt:

Den kvinna som de måste bära till slut,
och hon som på likbåren andades ut,

och hon som blott böjde sitt huvud till svar
och sade att ”här är nu allt jag har kvar”.

Jag önskar att ingen av dessa blir glömd,
men namnen är många och listan är gömd.

För dem har jag vävt denna mantel av ord,
som är vad de lämnade kvar på vår jord.

Jag minns dem för evigt, och hur det än går,
så sviker jag ej, ens om tiden blir svår,

och skulle jag inte få uttrycka tröst
åt folket, vars veklagan hörs i min röst,

må detta då vörda mitt minne som jag
på kvällen inför denna särskilda dag.

Och tänker man i detta land någon gång
förfärdiga ett monument åt min sång,

så tillåter jag denna hedrande gest
på ett enda villkor — att det ej blir rest

vid havet i trakterna där jag är född:
min längtan till havet har blivit förödd,

ej heller på tsarparkens heliga mark,
där skuggorna rör sig bland uråldrig bark,

utan där jag trehundra gånger om led
i väntan på ljudet från reglarnas vred.

Därför att jag inte ens efter min död
skall glömma hur majorna klagande ljöd

eller den förhatliga dörren och hur
den gråhåriga kved som ett lidande djur.

Och när mina stelnade ögon av brons
i vårsnö beskriver min sorg (och min sons),

må fångelseduvan då kuttra långt bort,
och skeppen på Neva må gå mot sin ort.

Mars 1940

Fontannyj Dom

4

KOMMENTAR

BIOGRAFI

Ingång till Anna Achmatovas museum i fastigheten Fontannyj Dom.

Anna Andrejevna Achmatova föddes 1889 i Odessa i nuvarande Ukraina. Hennes egentliga efternamn var Gorenko, men för sin diktning använde hon ett släktnamn på modernet. Hon blev tidigt en etablerad och uppskattad kärlekslyriker.

År 1910 gifte hon sig med Nikolaj Gumilev (1886–1921), ledare för akmeisterna, som opponerade mot symbolismen, och vars litteratursyn hon delade. Två år senare födde Achmatova en son, Lev (1912–1992). Denne blev med tiden etablerad historiker, författare och översättare.

Efter slitningar i äktenskapet skilde sig paret 1918. I början av 20-talet lät sovjetiska myndigheter gripa och arresterera Gumilev efter anklagelser om kontrarevolutionär verksamhet i samband med Kronstadtupproret. År 1934 grep hemliga polisen Lev, som satt fängslad i omgångar fram till 1956. Achmatovas andre man, Nikolaj Punin, dog 1953 i ett av Stalins läger.

Efter krigsslutet 1945 drev sovjetiska myndigheter en kampanj mot "slapphet och liberalism" i konsten. De anklagade Achmatova för självupptagen dekadens och uteslöt henne ur författarförbundet. Kollegerna undvek henne, och det dröjde till 1950 innan hon överhuvudtaget fick börja publicera sig igen, och till 1953 innan hon på nytt utkom i bokform i Sovjetunionen.

Under denna tid av inre exil arbetade Achmatova på diktcykeln *Rekviem*, som handlar om de tragiska händelserna i hennes liv. I prosastycket "I stället för förord" (1957) säger hon sig företräda kollektivet; kommunisterna hade ju sett hennes individualism som ett brott.

Först ett par decennier efter Achmatovas död 1966 tillät Sovjetunionens ledare Michail Gorbatsjov att boken fick spridas i hemlandet. *Rekviem* utkom i Sovjetunionen för första gången 1987. Föreliggande tolkningsvolym bygger på den i München tryckta ryskspråkiga originalutgåvan från 1963.

Monumentet föreställer Anna Achmatova, som blickar ut över floden Neva och Kresty-fängelset i Sankt Petersburg.

NOTER TILL ÖVERSÄTTNINGEN

Rekonstruktion av ett samtal mellan en svartklädd kvinna och en överlöjtnant från NKVD. På väggen hänger ett porträtt av Felix Dzerzjinskij, som 1917–26 var högsta chef för olika organisationer inom den sovjetiska säkerhetstjänsten.

Sid 6

”Stjärnor såg hur vårt Ryssland berördes”... Folkkommissariatet för inrikes ärenden (NKVD) var Sovjetunionens inrikesministerium samt dess kombinerade säkerhets- och underrättelsetjänst. Organisationens företrädare bar blå skärmmössor med ett emblem i form av en röd stjärna.

”under majornas slutna transport”... NKVD använde särskilda polisbussar för sina fängstransporter. Denna typ av fordon kallas i många länder för Svarta Maja (Maria). Namnet anknyter i diktsviten till de tre sörjande kvinnorna vid Jesu korsfästelse.

Sid 7

”ikonernas kyla”... Ikoner är en helig avbildning i österländska kyrkor. Dessa bilder, vanligen målade på trä, förekommer även i hemmen, där man inte sällan har en särskild ikonhörna med levande ljus.

”från pannan föll droppar av svett”... Formuleringen alluderar på Jesu ångestsvett i trädgården Getsemane, där han och lärjungarna hade samlats för att be kvällen före korsfästelsen (Luk 22:44). Metaforiken erinrar även om vaxljusen i ikonhörnan.

”Vid befästningens torn”... Metaforiken syftar sannolikt på *Kreml* i Moskva.

”klagande på de sörjandes sätt”... Originaltexten alluderar på Peter den Stores avrättning av upproriska infanterister utanför Kremls murar. Konstnären Ivanovitj Surikov skildrar denna händelse på en berömd målning från 1881.

Kresty bestod av 999 celler fördelade på fem våningsplan och en yta på åtta kvadratkilometer.

Sid 8

”Mannen död, och i en cell/ sonen”...

Myndigheterna lät 1921 gripa och arkebusera Nikolaj Gumilev, som anklagades för att ha deltagit i en sammansvärjning. Achmatovas son Lev satt fängslad i fyra omgångar, innan denne blev rehabiliterad i samband med det politiska tövädret 1956.

Sid 10

”Du skall stå där som den trehundra-
med en allmosa i din hand”...

Formuleringen syftar på de kvinnor som köade med matpaket och andra förnödenheter avsedda för fängslade anförvanter. Dikten jämför de köande med de tre kvinnor som, enligt evangelierna, närvarade vid Jesu korsfästelse.

Ingång till Achmatovas bostad i Sankt Petersburg.

Sid 11

”själva bödeln bönföll jag/ om nåd för dig”...

Achmatova skrev ett brev till Josef Stalin för att få Nikolaj Punin frigiven. Denne frigavs men fängslades snart på nytt.

”doft av rökelse”... Ortodoxa präster svänger brännare med rökelse, som sprider doft i kyrkorummet. Röken symboliserar i religiösa sammanhang böner, som stiger upp mot Gud. Hos Achmatova symboliserar röken snarast myndigheternas dimridåer.

”en stjärnas sång”... Achmatova kontaktade olika myndighetspersoner i försök att få sonen Lev frigiven ur fängelset.

Sid 12

”ditt höga/ kors”... Lev satt fängslad i *Kresty*, som betyder Korsen på ryska, eftersom fängelset bestod av två korsformade byggnader.

Sid 13

”har jag länge anat ett tomt hus”... Achmatova bodde vid denna tidpunkt i *Fontannyj dom*, som betyder Fontänhuset. Lägenheten är idag ett museum.

Sid 14

”hur jag såg en klarblå mössas topp till slut”... Jaget antyder att hon har träffat en hög representant för NKVD, vars officerare bar mössor med klarblå kulle och röd kant.

Achmatovas arbetsrum i lägenheten i Fontannyj dom.

Sid 15

”ett upprört lugn bland lindar”... Naturen speglar känslor på ett sätt som avviker från Sovjetregimens krav på socialrealism.

Sid 16

”skyarna sågs rämna ända ner”... Texten alluderar på Jesu korsfästelse i evangeliet (Matt 27:51), som skildrar hur förlåten i templet rämnar i två stycken.

Sid 18

”en kilskrift”... Achmatova gifte sig 1918 med Vladimir Sjilejko (1891–1930), som var assyriolog och expert på kilskrift. Paret skilde sig 1926.

”en röd och obeveklig mur”... Formuleringen kan syfta både på fängelset *Kresty* i Sankt Petersburg och på regeringskvarteren *Kreml* i Moskva.

Sid 20

”tsarparkens heliga mark”... Formuleringen torde avse de ryska tsarernas sommarresidens *Tsarskoe Selo* ca 25 kilometer söder om Sankt Petersburg.

APPENDIX

РЕКВИЕМ

Нет, и не под чуждым небосводом,
И не под защитой чуждых крыл, —
Я была тогда с моим народом,
Там, где мой народ, к несчастью, был.

1961

Вместо Предисловия

В страшные годы ежовщины я провела семнадцать месяцев в тюремных очередях в Ленинграде. Как-то раз кто-то «опознал» меня. Тогда стоящая за мной женщина с голубыми губами, которая, конечно, никогда в жизни не слыхала моего имени, очнулась от свойственного нам всем оцепенения и спросила меня на ухо (там все говорили шепотом):

— А это вы можете описать?

И я сказала:

— Могу.

Тогда что-то вроде улыбки скользнуло по тому, что некогда было ее лицом.

1 апреля 1957

Ленинград

Посвящение

Перед этим горем гнутся горы,
Не течет великая река,
Но крепки тюремные затворы,
А за ними «каторжные норы»
И смертельная тоска.
Для кого-то веет ветер свежий,
Для кого-то нежится закат —
Мы не знаем, мы повсюду те же,
Слышим лишь ключей постылый скрежет
Да шаги тяжелые солдат.
Подымались как к обедне ранней,
По столице одичалой шли,
Там встречались, мертвых бездыханней,
Солнце ниже, и Нева туманней,
А надежда все поет вдали.
Приговор... И сразу слезы хлынут,
Ото всех уже отделена,
Словно с болью жизнь из сердца вынут,
Словно грубо навзничь опрокинут,
Но идет... Шатается... Одна.
Где теперь невольные подруги
Двух моих осатанелых лет?
Что им чудится в сибирской вьюге,
Что мерещится им в лунном круге?
Им я шлю прощальный мой привет.

Март 1940

Вступление

Это было, когда улыбался
Только мертвый, спокойствию рад.
И ненужным привеском болтался
Возле тюрем своих Ленинград.
И когда, обезумев от муки,
Шли уже осужденных полки,
И короткую песню разлуки
Паровозные пели гудки,
Звезды смерти стояли над нами,
И безвинная корчилась Русь
Под кровавыми сапогами
И под шинами черных марусь.

1

Уводили тебя на рассвете,
За тобой, как на выносе, шла,
В темной горнице плакали дети,
У божницы свеча оплыла.
На губах твоих холод иконки,
Смертный пот на челе... Не забыть!
Буду я, как стрелецкие женки,
Под кремлевскими башнями выть.

1935

Москва

2

Тихо льется тихий Дон,
Желтый месяц входит в дом.

Входит в шапке набекрень.
Видит желтый месяц тень.

Эта женщина больна,
Эта женщина одна.

Муж в могиле, сын в тюрьме,
Помолитесь обо мне.

1938

3

Нет, это не я, это кто-то другой страдает,
Я бы так не могла, а то, что случилось,
Пусть черные сукна покроют,
И пусть унесут фонари...
Ночь.

1939

4

Показать бы тебе, насмешнице
И любимице всех друзей,
Царскосельской веселой грешнице,
Что случится с жизнью твоей —
Как трехсотая, с передачею,
Под Крестами будешь стоять
И своею слезой горячею
Новогодний лед прожигать.
Там тюремный тополь качается,
И ни звука — а сколько там
Неповинных жизней кончается...

1938

5

Семнадцать месяцев кричу,
Зову тебя домой,
Кидалась в ноги палачу,
Ты сын и ужас мой.
Все перепуталось навек,
И мне не разобрать
Теперь, кто зверь, кто человек,
И долго ль казни ждать.
И только пышные цветы,
И звон кадельный, и следы
Куда-то в никуда.
И прямо мне в глаза глядит
И скорой гибелью грозит
Огромная звезда.

1939

6

Легкие летят недели.
Что случилось, не пойму,
Как тебе, сынок, в тюрьму
Ночи белые глядели,
Как они опять глядят
Ястребиным жарким оком,
О твоём кресте высоком
И о смерти говорят.

Весна 1939

7

Приговор

И упало каменное слово
На мою еще живую грудь.
Ничего, ведь я была готова,
Справлюсь с этим как-нибудь.

У меня сегодня много дела:
Надо память до конца убить,
Надо, чтоб душа окаменела,
Надо снова научиться жить.

А не то... Горячий шелест лета
Словно праздник за моим окном.
Я давно предчувствовала этот
Светлый день и опустелый дом.

1939

Фонтанный Дом

8

К смерти

Ты все равно придешь — зачем же не теперь?
Я жду тебя — мне очень трудно.
Я потушила свет и отворила дверь
Тебе, такой простой и чудной.
Прими для этого какой угодно вид,
Ворвись отравленным снарядам
Иль с гирькой подкрадись, как опытный бандит,
Иль отрави тифозным чадом.
Иль сказочкой, придуманной тобой
И всем до тошноты знакомой, —

Чтоб я увидела верх шапки голубой
И бледного от страха управдома.
Мне все равно теперь. Клубится Енисей,
Звезда Полярная сияет.
И синий блеск возлюбленных очей
Последний ужас застигает.

19 августа 1939
Фонтанный Дом

9

Уже безумие крылом
Души накрыло половину,
И поит огненным вином,
И манит в черную долину.
И поняла я, что ему
Должна я уступить победу,
Прислушиваясь к своему
Уже как бы чужому бреду.
И не позволит ничего
Оно мне унести с собою
(Как ни упрашивай его
И как ни докучай мольбою):
Ни сына страшные глаза —
Окаменелое страданье,
Ни день, когда пришла гроза,
Ни час тюремного свиданья,
Ни милую прохладу рук,
Ни лип взволнованные тени,
Ни отдаленный легкий звук —
Слова последних утешений.

4 мая 1940
Фонтанный Дом

10

Распятие

«Не рыдай Мене, Мати, во гробе зрящи»

1

Хор ангелов великий час восславил,
И небеса расплавились в огне.
Отцу сказал: «Почто Меня оставил!»
А Матери: «О, не рыдай Мене...»

1938

2

Магдалина билась и рыдала,
Ученик любимый каменел,
А туда, где молча Мать стояла,
Так никто взглянуть и не посмел.

1940

Фонтанный Дом

Эпилог

1

Узнала я, как опадают лица,
Как из-под век выглядывает страх,
Как клинописи жесткие страницы
Страдание выводит на щеках,
Как локоны из пепельных и черных
Серебряными делаются вдруг,
Улыбка вянет на губах покорных,
И в сухоньком смешке дрожит испуг.
И я молюсь не о себе одной,

А обо всех, кто там стоял со мною
И в лютый холод, и в июльский зной
Под красною, ослепшею стеною.

2

Опять поминальный приблизился час.
Я вижу, я слышу, я чувствую вас:

И ту, что едва до окна довели,
И ту, что родимой не топчет земли,

И ту, что, красивой тряхнув головой,
Сказала: «Сюда прихожу, как домой».

Хотелось бы всех поименно назвать,
Да отняли список, и негде узнать.

Для них соткала я широкий покров
Из бедных, у них же подслушанных слов.

О них вспоминаю всегда и везде,
О них не забуду и в новой беде,

И если зажмут мой измученный рот,
Которым кричит стомиллионный народ,

Пусть так же они поминают меня
В канун моего поминального дня.

А если когда-нибудь в этой стране
Воздвигнуть задумают памятник мне,

Согласье на это даю торжество,
Но только с условием — не ставить его

Ни около моря, где я родилась:
Последняя с морем разорвана связь,

Ни в царском саду у заветного пня,
Где тень безутешная ищет меня,

А здесь, где стояла я триста часов
И где для меня не открыли засов.

Затем, что и в смерти блаженной боюсь
Забыть громохание черных марусь,

Забыть, как постылая хлопала дверь
И выла старуха, как раненый зверь.

И пусть с неподвижных и бронзовых век,
Как слезы, струится подтаявший снег,

И голубь тюремный пусть гулит вдали,
И тихо идут по Неве корабли.

Март 1940
Фонтанный Дом